

Rostoucí role Číny a Indie v prognóze světové bezpečnosti

(Prognostické scénáře)

Tématem této studie je prognostická parciální odpověď na otázky: Co přináší vzestup Čínské lidové republiky a Indické republiky z hlediska budoucího rozvoje do mezinárodních vztahů? Je spíše příležitostí, nebo hrozbou? Vede vzestup asijských obrů k destabilizaci bezpečnostní situace v Asii i obecněji v celém světě? Přispívá vzestup Asie konci americké hegemonie a nástup multipolárního systému?

Úvod

Parciálnost odpovědi je dána tím, že tento text se zaměřuje na *bezpečnostní* roli Číny a Indie ve světovém vývoji a na prognostickou dimenzi, která komplexnější pohled obsahuje jen implicitně. Světový vývoj je přes vzrůstající ekonomickou a vojenskou sílu Číny a stabilizující roli Indie ve svém regionu, stejně tak vývoj Evropské unie a Ruska, v současné době dlouhodobě rozhodující měrou určován dominantní rolí Spojených států jako jediné světové supervelmoci a jejich zahraničně politickou a bezpečnostní strategií.

Mezi bezpečnostními odborníky je již několik let nejdiskutovanějším tématem, zda Američané budou mít lidské a finanční zdroje a budou schopny ve stále komplikovanější situaci své postavení jediné supervelmoci se všemi souvislostmi a nároky udržet. Začíná převažovat mínění, že dlouhodobě se Spojeným státům pravděpodobně nepodaří tuto roli bez větších problémů a účinně sehrávat. Svědčí o tom současná hypoteční, finanční a ekonomická krize přerůstající v krizi sociální, na kterou jistě má vliv i realizace americké preemptivní bezpečnostní strategie a rozpočtové nároky s ní spojené, které v nastávajícím rozpočtovém období činí přes 700 miliard dolarů, tj. téměř polovinu světových vojenských výdajů (48 %). Odráží se to i v komplikované situaci v Afghánistánu.

USA budou v následujících letech a možná desetiletích, stejně jako tomu bylo v desetiletích minulých, s vysokou mírou pravděpodobnosti pro vyspělou technologii nadále určovat nebo výrazně ovlivňovat světový vývoj, a tím spíše bezpečnostní. Ostatní velmoci a mocnosti, tj. Evropská unie, Rusko, Čína, Indie, event. další regionální mocnosti, budou moci tuto jejich roli nanejvýš nejrůznějším způsobem a účinkem ovlivnit. U Číny bude tento vliv z hlediska světové bezpečnosti ambivalentní, u Indie spíše pozitivní, ale v obou případech parciální.

Obsahová východiska a metodologie

Prognostických textů vychází a navazuje především na tyto pramenné zdroje:

1. Prognózy Centra pro sociální a ekonomické strategie a jeho Střediska bezpečnostní politiky Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, a to především na tyto publikace – Vize rozvoje České republiky do roku 2015 (Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Gutenberg, Praha 2001); Průvodce krajinou priorit pro

Českou republiku (Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Gutenberg Praha 2002) a Putování českou budoucností (Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Gutenberg, Praha 2003). Dále z prognostického scénáře Balabán, M., Rašek, A. (2003): Česká republika mezi mlýnskými kameny (Vojenské rozhledy, ročník 12 (44), číslo 2 (2003), s. 3-13) a Balabán, M., Rašek, A. (2005): Padesátiletí čtvrté světové války (Vojenské rozhledy, ročník 14 (46), číslo 2 (2005), s. 127-138.)

2. Delfi-anketu skupiny spolupracovníků SBP CESES (Martina Bohmana, Libora Franka, Jaroslava Furmánka, Františka Knoblocha, Jiřího Krobatha, Vladimíra Krulíka, Petra Paduchy, Jiřího Síly, Jana Stejskala, Libora Stejskala, Stanislava Ševčíka a Stanislava Thurnvalda).

3. Pracovní studie Ústavu mezinárodních vztahů (T. Michálek: Zahraniční politika Číny v Africe; J. Foltýn: Proč je stále nutné považovat prognózy „Chindia“ za nejisté; V. Blecha: Vojensko-strategická pozice Indie v Asii a globálně; G. Pleschová Konstruktivistický pohled na evropskou zahraniční politiku voči Číně. Případ Slovenska; A. Savovová: Asociace pro mezinárodní otázky Ekonomické výzvy pro Čínu a Indii z dlouhodobé perspektivy; R. First: Čína na vzestupu).

Pro zpracování prognózy byla zvolena metoda heuristická vycházející z teorie a vědní disciplíny zabývající se nalézáním, objevováním nových poznatků, přístupů apod. bez přesně stanovených logických pravidel, s pomocí kreativity. [1] Metoda je způsobem a postupem tvůrčího řešení témat a problémů a získávání poznatků na základě znalosti relevantní problematiky (viz východiska) nededuktivní a neextrapolační cestou, což zkracuje čas k řešení problémů. Využívá se k řešení témat, jejichž algoritmus není známý. Je založena na principech hodnověrných, tj. pravděpodobnostních soudů. Výsledky logicky nemusí být přesné a optimální, ale pravděpodobně přijatelné. Heuristická metoda pracuje s analogiemi, hypotézami a modely nejrozumnějšího druhu s nejširším využitím zvláště při tvorbě prognostických scénářů.

Možný přístup k tvorbě prognostických scénářů

Nabízí se několik možných přístupů k tvorbě scénářů, v nichž by bylo možné prokázat roli Číny a Indie v budoucím bezpečnostním vývoji. Jako nejjednodušší, a tudíž zároveň simplifikovaný se ukazuje prognostický scénář vycházející z premisy, že Spojené státy dlouhodobě udrží svou dominantní roli jediné supervelmoci a budou dále realizovat svou preemptivní zahraničněpolitickou a bezpečnostní strategii vycházející z národní bezpečnostní strategie ze září roku 2002, která reagovala na 11. září 2001. To vedlo k procesům, konfliktům a tzv. divokým kartám jako byl útok na Afghánistán, Irák, rusko-gruzínský konflikt, napětí ve vztazích k Íránu ad. V budoucnosti by to mohly být procesy, konflikty a divoké karty jiné, např. útok na Írán, indicko-pákistánský jaderný konflikt, rozpady světových institucí, blackouty způsobené neřešením problematiky energetické bezpečnosti, problémy vyplývající z přehlížení možných důsledků islamizace Evropy a hispanizace Spojených států atd.

Jiným přístupem může být střetnutí dvou typů zboží ekonomiky, tj. kapitalistických zemí s demokratickým zřízením (resp. laissez faire, neoliberalismus) a zboží ekonomik řízených autokratických způsobem jako je tomu např. v Rusku a v Číně (resp. státní kapitalismus).

V této studii byl zvolen trichotomický přístup vycházející z premisy, že **vývoj světové bezpečnosti bude po pádu bipolarity determinován dominantní rolí Spojených států**, jak se formovala po druhé světové válce v konfrontaci se Sovětským svazem a zesílila po rozpadu Sovětského svazu na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století, kdy

se nevyužilo historické příležitosti výrazně zlepšit vzájemné vztahy. I když se postavení USA válkami a finanční krizí oslabuje, jejich dominantní role přetrvává.

Proto lze objektivně další světový bezpečnostní vývoj odvozovat od měnících se typů amerických administrativ a charakteru a realizace jejich zahraničně-politických a bezpečnostních strategií, jak se vyvíjely v posledním víc než půlstoletí.

Při zachování zásadní kontinuity americké politiky lze na základě typologické analýzy poválečných amerických administrativ odlišit tři jejich typy a možné strategie:

- 1. Liberálnější demokratická administrativa** (např. pravděpodobně vláda Baracka Obamy) bude pod tlakem vojenských neúspěchů a neschopnosti splnit nejen manifestované, ale ani reálné cíle v Iráku, Afghánistánu, Kosovu, Gruzii i v dalších ohniscích napětí (tj. zavést či posílit v těchto zemích demokracii či alespoň dosáhnout fungujícího státního zřízení, resp. dosáhnout geostrategického postavení) postupně pod hrozbou katastrofické situace ustupovat od preemptivní bezpečnostní strategie, stahovat ozbrojené síly z krizových oblastí, soustředí se s Evropskou unií zčásti spíše na primární příčiny bezpečnostních hrozeb, tj. sociální, ekonomické, environmentální, nacionální, etnické, rasové, náboženské ad. To povede postupně k větší bezpečnostní rovnováze a projeví se i ve snížení bezpečnostních hrozeb a v růstu ekonomiky. Přispěje k tomu i nutnost dále přesouvat těžiště americké zahraniční politiky do prostoru jihovýchodní Asie. Jde na jedné straně o okolnostmi vynucený scénář s optimistickou reorientací, kterému kritici mohou vytknout, že tu je otcem myšlenky spíše zbožné přání (kooperativní multipolarita).
- 2. Liberálnější konzervativní strategie** postupně také opustí preemptivní strategii a soustředí se na soupeření s ekonomicky a vojensky sílící Čínou jako potenciální druhou světovou supervelmocí a zčásti dalšími ekonomicky úspěšnými zeměmi (soft bipolarita).
- 3. Neokonzervativní americká administrativa** bude pokračovat v preemptivní strategii, což se setká s negativní reakcí Ruska a posléze pravděpodobně i Číny; v Šanghajské organizaci spolupráce může dojít k pokusu vytvořit novou ekonomicko-vojenskou alianci a vyústit v novou bipolaritu, resp. při neúspěchu této snahy záměru tripolaritu USA – Čína – Rusko (hard bipolarita).

Text studie je členěn následovně:

1. Rostoucí místo a role Číny a Indie ve světové bezpečnosti.
2. Scénáře vývoje světové bezpečnosti a místo a role Číny a Indie v nich:
 - 2.1 Multipolární svět s dominancí aktérů světové bezpečnosti USA, Číny, EU a Ruska se sílícím postavením regionálních mocností jako je Indie;
 - 2.2 Bipolarita s dominancí dvou soupeřících supervelmocí – USA a Číny;
 - 2.3 Bipolarita s dominancí Západu (USA, EU, NATO ad.) a vojenské aliance Šanghajské organizace spolupráce (Čína, Rusko, Indie ad.).

1. Rostoucí místo a role Číny a Indie ve světové bezpečnosti

Ve studii Evropa 2010, která byla vytvořena na přelomu tisíciletí, je uvedeno pět scénářů. V pátém scénáři Neklidná sousedství, který si jediný vážněji všímá Číny, se píše: „Svět se stále více štěpí na regionální bloky a sféry vlivu. USA se izolují a intervnují jen na svém kontinentu. Čína a Japonsko usilují neúspěšně o vedoucí postavení v Asii.“ (zvýrazněno autorem). [2]

V podobných pracích CESES [3] se věnuje pozornost Střednímu východu, ne však Číně a Indii. Autor spolu s Milošem Balabánem před více než pěti lety k tématu napsali: [4] „Nejrazantněji, a tím i nebezpečněji zareagovaly na změnu bezpečnostních hrozeb a rizik Spojené státy, a to přijetím nové „národní bezpečnostní strategie USA“ (NBS). Ta zachovávala jak dosavadní kontinuitu americké zahraniční a bezpečnostní politiky, tak odrážela situaci po zesílení akcí mezinárodního terorismu. NBS měla zajistit efektivní zvládnutí nových bezpečnostních rizik ohrožujících USA včetně prolínání vnitřní a zahraniční politiky s akceptací preventivních válek a zároveň udržet výjimečné postavení Spojených států ve světě s dikcí na hodnotu svobody trhu. Jejím předpokládaným objektivním důsledkem byla preference vojenské síly před mírovou diplomacií.

Tím se stala zároveň výzvou světu, který vůči americkému unilateralismu, hegemonismu a izolacionismu musel hledat cesty, jak zajistit návrat USA k multilaterálním vazbám. Spojené státy usilovaly o rovnováhu moci, již rozuměly, že budou-li si státy, zvláště rozvojové, počínat v boji proti terorismu a zbráním hromadného ničení odpovědně, bude jim zajištěna bezpečnost. A to tehdy v součinnosti s Ruskem a Čínou, o nichž se Spojené státy stále výrazněji domnívaly, že mají společné hodnoty spojené s tržní ekonomikou, ačkoli ve skutečnosti šlo převážně v souvislosti s bojem proti mezinárodnímu terorismu zároveň a především o dělbu moci.“

Uvedení autoři napsali i studii pod názvem **Padesátiletí čtvrté světové války**. [5] Prognostická část studie upozorňovala na budoucí vývoj: „Čína a čínský politický a ekonomický model začaly ohrožovat postavení Spojených států v Asii a postupně ostatních zemí, a proto se rozhodly intenzivněji podporovat ekonomický rozvoj Ruska jako protiváhy Číny.“

Nejaktuálněji se k problematice světového bezpečnostního vývoje v letech 2010, 2020 a 2050 včetně místa a role Číny vyslovila **skupina bezpečnostních odborníků**. [6] Ti logicky vyjadřovali heterogenní názory a prognostické soudy. Všichni však upozorňovali na rostoucí roli Číny v ekonomickém rozvoji a modernizaci jejích ozbrojených sil. Také u Indi je podle nich patrná rostoucí role se stále významnějším postavením pro svůj ekonomický rozvoj a vlastnictví jaderných zbraní, a proto vzhledem ke svému politickému systému zatím má v této oblasti stabilizující úlohu, a to zvláště vzhledem ke stále složitější situaci v sousedním Pákistánu, kde mj. aktuálně hrozí migrační kolaps.

Zatímco Čína se do centra světové pozornosti dostala výrazně na konci minulého století, Indie se do ní dostává teprve bezprostředně nyní.

2. Scénáře budoucího vývoje světové bezpečnosti a role Číny a Indie

2.1 Multipolární svět s dominancí aktérů světové bezpečnosti USA, Číny, Ruska a EU se sílícím postavením regionálních mocností, zvláště Indie

V prvním funkčním období nového amerického prezidenta se do roku 2012 podařilo prosadit, co bylo dosud zdánlivě nemyslitelné, a to v nové americké i unijní bezpečnostní strategii do určité míry sblížit dosavadní americkou národní bezpečnostní strategii, reagující na 11. září 2001 preemptivní prevencí preferující při likvidaci bezpečnostních konfliktů použití ozbrojených sil, s evropskou bezpečnostní strategií, která dávala přednost řešení primárních příčin, tj. ekonomických, sociálních, environmentálních, ideových, náboženských, etnických, rasových a dalších. Tomu se zčásti přizpůsobila i nová bezpečnostní strategie Severoatlantické aliance přijatá na summitu NATO v roce 2012, tedy až třináct let od předcházející bezpečnostní

strategie NATO z roku 1999 a dva roky po její nepřilíš radikální novelizaci na summitu Aliance na konci roku 2010 v portugalském Lisabonu. Toto sblížení vytvořilo i předpoklad k pozitivnímu synergickému efektu ve zlepšování světové a evropské bezpečnosti.

V souladu s tímto úspěchem a před novými americkými prezidentskými volbami, v nichž chtěl Barack Obama obhájit svou pozici, se krátce poté podařilo, pod tlakem důsledků americké hypotéční krize a zvláště krizové situace v Pákistánu, odejít z Iráku a Afghánistánu, i když za cenu, že v Afghánistánu získal významný podíl na moci Tálibán a Irák poučen vývojem v Jugoslávii a osamostatněním Kosova poskytl kurdské, sunnitské a šíitské části země významnou autonomii blížíci se samostatnosti s výjimkou zvláště zahraniční politiky a zahraničního obchodu. Tento krok měl dočasně kladný vliv i na situaci v jiných ohniscích bezpečnostního napětí. Zmírnilo se i napětí mezi Západem a Ruskem po rusko-gruzínském konfliktu. S kurdskou autonomií se však logicky a zákonitě nesmířilo Turecko, což se stalo bezpečnostním problémem do budoucnosti.

Rusko a Čína pochopily toto pozitivní směřování jako na jedné straně jistou slabost západního společenství, která byla determinována oslabením finančních a lidských zdrojů využitelných ve vojenství v dosavadních konfliktech, ale zároveň musely respektovat, že tato orientace zvyšuje prestiž Západu ve světě. Rusko proto začalo posilovat svůj vliv jižním blízkovýchodním směrem a dosáhlo tu jistých počátečních úspěchů. Čína v souladu s tím posilovala své postavení ve svém bezprostředním sousedství, kde se jí podařilo integrovat Tchaj-wan, změnit kasárenský režim v Severní Koreji a upevnit vzájemné vztahy se sousedy, ale i nadále pokračovala v infiltraci jak sousedních zemí, tak Afriky a Latinské Ameriky. Spojené státy se proto rozhodly tuto čínskou expanzi zastavit, stejně tak Evropa pokud jde o africký kontinent. Na posílení aktivit v blízkovýchodním prostoru jim však už nestačily síly, soustředily se tu pouze na řešení izraelsko-palestinského konfliktu, kde se podařilo v roce 2017 ustavit samostatný palestinský stát.

Západ na společném zasedání představitelů Spojených států a Evropské unie v roce 2018 za přítomnosti představitelů Severoatlantické aliance vyzval vedení Ruska a Číny k jednání o zásadách světové ekonomické a bezpečnostní politiky. Rusko a Čína takové jednání odmítly, zvláště pro přítomnost představitelů NATO na zasedání, ale projevíly zájem projednat navrhované otázky na fóru Organizace spojených národů. To se Západu v souvislosti se stavem OSN zdálo neefektivní. Rusko a Čína tuto reakci považovaly za nevstřícné gesto a pohrozily posílením vojenské spolupráce v rámci Šanghajské organizace spolupráce. Když na to Západ nereagoval, pokusilo se Rusko s Čínou realizovat svou hrozbu v ŠOS fakticky, ale narazily na odpor Indie, která dávala najevo svůj neutrální postoj, považovala napětí mezi dvěma seskupeními za nefunkční, takže snaha sice nevyzněla naprázdno, ale nebyla příliš znatelná.

Zatímco dvě mocenská seskupení vyčerpávala své síly intenzivním zbrojením, vytvořily se podmínky pro integraci ekonomicky úspěšných zemí, kterou využila nejdříve Brazílie a další latinskoamerické země a v roce 2023 vytvořily Radu pro vzájemnou ekonomickou a bezpečnostní spolupráci. Za pět let je podobně následovaly i africké země, i když ve srovnání s Latinskou Amerikou jen s částečným úspěchem.

Tento vývoj paradoxně vedl k výčtkám za promeškání příležitosti ovlivnit zásadně vývoj v Latinské Americe a Africe a následně k oslabení vzájemných transatlantických vztahů Spojených států a Evropské unie, ale i spolupráce mezi Ruskem a Čínou. Příčinou bylo omezení prostoru pro strategické operace zmíněných světových aktérů, což donutilo zvláště Západ věnovat se intenzivněji vnitřním problémům, na prvním místě ekonomickým, a logicky vzhledem k limitaci energetických a surovinových zdrojů i technologickým.

Výsledkem tohoto téměř tři dekády trvajícího světového vývoje bylo v polovině čtvrté dekády 21. století vytvoření v podstatě multipolárního, i když ne zcela vyváženého světa, sestávajícího ze stále ještě zčásti dominující supervelmoci Spojených států se silným vlivem v izraelsko-palestinské oblasti, Číny představující po USA druhou supervelmoc s rozhodujícím vlivem ve východní a jižní Asii, integrované Evropské unie spojující v podstatě s nejvyšší mírou integrace ze všech světových seskupení téměř všechny evropské země, Ruska se silným blízkovýchodním vlivem neustále však oslabovaným islámským fundamentalismem, integrující se Latinské Ameriky a emancipující se Afriky.

Vzhledem k historickým zkušenostem s vestfálským mírem, vídeňským kongresem, versailleskou smlouvou, jednáním v Jaltě, Teheránu a Postupim a Chartou OSN, základní otázkou zůstalo: Na jak dlouho? Kolik let tento multipolární svět vydrží?

2.2 Bipolarita s dominancí dvou supervelmocí – USA a Číny

Vítězství demokratického prezidenta ve Spojených státech vedlo k modifikaci americké preemptivní bezpečnostní strategie. Nebylo tomu ani tak zcela z jeho vůle, ale pod tlakem ekonomické krize a tíživé situace v ohniscích napětí, pro jejichž vyřešení a stabilizaci základů fungujícího politického systému neměly Spojené státy dostatek finančních prostředků a personální zdroje, zvláště mladé lidi ochotné se angažovat jako vojenští profesionálové a zavést znovu povinnou vojenskou službu bylo nemožné, a na druhé straně se setkávaly se stále menší ochotou spojenců, zvláště evropských, podílet se na stále složitější a nebezpečnější rekonstrukci Iráku, Afghánistánu a Kosova, a to již proto, že probíhala za intenzivních teroristických útoků, gerilové války a mafiánských aktivit spojených s pěstováním, pašováním a distribucí drog, na druhé straně chápané jako národněosvobozenecký boj.

Ukázalo se, že USA jsou sice v souladu s předchozí vojenskou doktrínou schopné úspěšně zasáhnout svými ozbrojenými silami proti dvěma ohniskům napětí, ale nedokáží zajistit poválečnou rekonstrukci a prosadit v těchto zemích fungující politický systém. Americká administrativa musela hledat cesty, stejně jako kdysi ve Vietnamu, jak se alespoň s určitou ctí vyvázat z těchto konfliktů, zvláště pokud jde o Afghánistán, protože pomoc novému kosovskému režimu převzala v podstatě na svá bedra Evropská unie s pravděpodobně půlstoletým trváním.

Změna strategie byla nutná i vzhledem ke kontinuálnímu přesunu orientace americké zahraniční politiky do východo- a jihoasijského prostoru, se kterým byla spojena stále intenzivnější čínská ekonomická i politická expanze, a to zvláště v Africe a v Latinské Americe, kde se pokoušela trpělivě prosazovat i svůj politickoekonomický systém. Novou administrativu začala více než předcházející Bushovu znepokojovat nejen stále užíjí vztahy mezi kontinentální Čínou a tchajwanským režimem, ale i dalšími sousedy a státy v přilehlém prostoru.

Čelit této čínské expanzi nebylo možné silou, ale pouze politicky, diplomaticky a ekonomicky. Bez odchodu z Iráku a z Afghánistánu to bylo nemyslitelné, stejně tak bez uklidnění vztahů s Íránem. Nejdříve se na začátku druhé dekády 21. století podařilo spojeneckým silám odejít z Afghánistánu, i když převážně pod tlakem situace v Pákistánu, a to za cenu pádu a exilu vedoucích představitelů Karzáního vlády a uchopení moci umírněnějšími složkami Tálibánu. Na druhou stranu to vedlo ke zklidnění afghánsko-pákistánských a afghánsko-iránských vztahů. Složitější byly v polovině druhé dekády 21. století následky odchodu z Iráku, který se rozpadl na Sunnitskou arabskou republiku, Kurdskou republiku a Šíitskou republiku, která se újejí orientovala na Írán, až se stala jeho autonomní součástí. Vznik Kurdské republiky vyvolal vážný konflikt zvláště s Tureckem. Tento proces však měl na druhou

stranu vliv na izraelsko-palestinské vztahy a vedl k vytvoření samostatného palestinského státu, takže poprvé v poválečné historii se Izrael dočkal relativně mírovějšího období, i když jen dočasněho.

Zatímco se Spojené státy stále intenzivněji orientovaly na vývoj v západoasijském a jihoaasijském prostoru, čelily stále ekonomicky sílící Číně a jejím aktivitám v Asii, Africe a Latinské Americe, využilo Rusko tohoto soupeření a začalo silněji ovlivňovat blízkovýchodní prostor. Evropa pak toho využila k určitému posílení svého vlivu na Severoatlantickou alianci, o jejíž činnost se Spojené státy po neúspěchu s přijetím Ukrajiny a Gruzie a rozšíření o Japonsko, Jižní Koreu, Nový Zéland a Austrálii přestaly intenzivněji zabývat. Jejich zájem krátce vzrostl v okamžiku, kdy se Tchaj-wan po krátkém přechodném období, podobném postavení Hongkongu, stal v podstatě integrální součástí Číny. Tomuto procesu se nepodařilo zabránit, a to i proto, že Japonsko, Jižní Korea, Nový Zéland a Austrálie se pro silnou roli Číny zachovaly k vývoji události v postatě neutrálně. Čína toho naopak využila k pacifikaci Severní Koreje, k odstranění vlády následníka dosavadního vůdce Kim Čong Ila a zavedení autoritativního režimu pro změnu čínského typu.

Ke konci druhé dekády 21. století Spojené státy posílily úspěchy technologického rozvoje, zvláště v oblasti alternativní energetiky, a to jako výsledek soustředěného úsilí směřujícího k energetické soběstačnosti, základu energetické bezpečnosti. V teritoriích, kam směřovala čínská expanze, se Američané poučili z čínských zkušeností a v zájmu přístupu k získání místních surovinových zdrojů akceptovaly místní režimy bez ohledu na jejich způsoby vládnutí, a neváhaly ani k posílení svého vlivu využít korupce.

V polovině třetí dekády, kdy Čína stále dosahovala ekonomických úspěchů, se Spojeným státům podařilo zčásti upevnit své postavení v oblastech jejich konfliktních zájmů, protože Čína začala mít vážné vnitřní problémy, jejichž příčinou byl rozpor mezi neustále vzrůstající ekonomikou, stoupajícími konzumentskými nároky, hlubokou sociální diferenciací a neodpovídajícím demokratickým rozvojem a dodržováním základních lidských práv a svobod, zvláště u menšin, které vedlo k další polarizaci čínské společnosti a k rozkolu v Komunistické straně Číny.

Než se Číně podařilo na začátku čtvrté dekády zčásti vyřešit tento vnitřní konflikt, a sice institucionalizací těchto dvou křídel někdejší jednotné Komunistické strany Číny ve dvě samostatné soupeřící na kvazidemokratických základech o moc, Spojené státy za přihlížení pasivní Evropské unie měly v Latinské Americe, Africe a ve východní a jižní Asii srovnatelné postavení jako Čína. Vedlo to však k rozdělení těchto kontinentů a na dlouhou dobu se to stalo překážkou hlubší integrace, alespoň zčásti podobné evropské. I když si Spojené státy udržovaly stále jistou vojenskou převahu nad Čínou, došlo k analogické bipolární situaci, jako byla ve druhé polovině 20. století mezi USA a SSSR. Síly dvou supervelmocí, USA a Číny, se z hlediska globální bezpečnosti vyrovnaly, a to alespoň pokud jde o možnost jedna druhou vojensky ohrozit, čímž se vážnější konflikt stal fakticky nemyslitelným.

Evropa se snažila od střetnutí těchto dvou ekonomických a vojenských gigantů izolovat, Spojené státy podporovala jen diplomaticky, soustředila se na integraci a na vlastní ekonomický, sociální a kulturní rozvoj, udržovala vzhledem k energetické bezpečnosti dobré vzájemné vztahy s Ruskem, které využilo vzájemného soupeření USA a Číny a upevnilo své postavení na jih od svých hranic včetně tradičních dobrých vztahů k Indii, takže se jeho vliv specifickým způsobem respektujícím indickou suverenitu rozšířil až k Indickému oceánu, což byl dosud nikdy neuskutečněný sen ruských vládců od cara po sovětské a nové ruské vládcy.

2.3 Bipolarita s dominancí Západu (USA, EU, NATO ap.) a vojenské aliance Šanghajské organizace spolupráce (Čína, Rusko, Indie atd.)

Tento neočekávaný proces začal v druhé polovině první dekády 21. století. Rusko pochopilo úsilí Spojených států o rozšíření Severoatlantické aliance o Ukrajinu a Gruzii, dále Jižní Koreu, Japonsko, Nový Zéland a Austrálii spolu s budováním dalších amerických základů nejružnějšího určení v Evropě a Asii jako snahu zabezpečit si kontrolu nad světem, realizovat Pax Americana a rozšířit západní způsob života pod ideou šíření demokracie a lidských práv do celého světa, ačkoli rozšiřování každé instituce nad přiměřenou míru oslabuje její funkčnost, stejně tak spoléhání se Spojených států na vlastní vojenské síly oslabuje západní společenství.

Rusko dlouho váhalo, po zakolísání jako následku rusko-gruzínského konfliktu, změnit svou zahraničněpolitickou a bezpečnostní strategii, narušit vazby se Spojenými státy a Evropou jako zdroje odbytu surovin a získávání technologických inovací a obrátit svou orientaci jinam, do pro něj nejistých oblastí, ale po přijetí Ukrajiny a Gruzie do NATO se pod tlakem vlastního extrémního nacionalismu a krajní levice začalo pokoušet využít svého členství v Šanghajské organizaci spolupráce (ŠOS) k její zásadní přeměně na vojenský pakt. Zprvu tato ruská aktivita sice narazila na neochotu Číny, která nechtěla dopustit, aby iniciátorem transformace ŠOS bylo Rusko jako sice někdejší supervelmoc, ale nyní stále jen velmoc regionální. Ne tedy objektivně Čína, která se mohla reálně stát a de facto již v mnoha ohledech stávala supervelmocí a celkovým svým vývojem k tomu směřovala.

Byl to však zřejmě jenom taktický tah, protože čínské vedení se stále obávalo, že po rozšíření Severoatlantické aliance o dvě další postsovětské země by se následnými členy globalizujícího se NATO mohly stát země v její bezprostřední blízkosti, tj. Jižní Korea a Japonsko i Austrálie a Nový Zéland. Tento proces rozšiřování se podle názoru čínských představitelů zcela logicky mohl zastavit jen silou, hrozbou, jíž nemohlo být v souladu s ruským usilováním nic jiného než vojenské posílení seskupení ŠOS. Po určitém taktizování se nakonec Rusko a Čína dohodly s jistou čínskou dominancí v paktu.

Jak se dalo předpokládat, záměr narazil na malou vstřícnost Indie, která chtěla nadále zachovat své neutrální postavení v ŠOS jako kdysi Francie v Alianci bez členství ve vojenské části Aliance. Indie si nechtěla tímto krokem narušit spolupráci se Spojenými státy a s Evropskou unií. O to s větším zájmem se tento rusko-čínský záměr setkal u některých asijských postsovětských a postkomunistických zemí. Podobně tomu bylo u Íránu, dosud pozorovatele u této organizace, který se členstvím v transformované ŠOS chtěl zbavit amerického ohrožení a stal se proto řádným členem. Stejně tak reagoval Pákistán, který se chtěl pod tlakem Tálibánu a jiných krajních muslimských seskupení z úzkého vztahu s USA za prezidenta Parvíze Mušarafa vyvázat. 14. listopadu 2017 se přeměna ŠOS na převážně vojenskou alianci stala realitou.

Vytvoření vojenského bloku ŠOS zákonitě narazilo na odpor Spojených států a Evropy, které tento krok sjednotil, zvláště pokud jde o větší stmelenost v rámci Severoatlantické aliance. Evropa se však zpočátku chovala zdrženlivěji, z hlediska energetické bezpečnosti si chtěla nadále udržovat dobré vztahy s Ruskem. Nebyl také důvod změny tohoto postoje, protože v globální bezpečnostní situaci se zprvu nic nezměnilo. Krize mezi dvěma seskupeními však vyvrcholila v okamžiku, kdy krátce po transformaci ŠOS anektovala za nejasných okolností Čína Tchaj-wan. Evropská unie reagovala jen rétorikou, USA sice uvedly do pohotovosti své

ozbrojené síly, ale reagovat vojensky bylo i pro ně riskantní. Krátce poté se změnil i režim v Severní Koreji, která se v podstatě stala čínským vazalem.

Tím se fakticky vytvořila bipolarita s jistými rysy někdejší poválečné studené války. Zvláště poté, kdy se zvýšily energetické nároky členských zemí ŠOS, což Rusko začalo řešit na úkor dodávek do Evropy. Západní seskupení predikovalo, že po těchto krocích mohou nastat i další anexe a podrobování si dalších zemí, a to nejen ve východoasijském, jihoasijském a blízko-východním prostoru. Proto se Spojené státy po dohodě s Evropskou unií rozhodly vytlačovat Číňany z Latinské Ameriky a Evropané z Afriky.

Tento proces trval více než deset let a na začátku čtvrté dekády západní společenství ovládlo Evropu až k ruským hranicím, celou Ameriku a Afriku spolu s Austrálií, Novým Zélandem a Antarktidou, kdežto seskupení ŠOS v podstatě zbytek světa, tj. celou Asii a část Arktidy. Bipolární rozdělení světa se tak v roce 2030 stalo faktem.

Ale tento vývoj netrval dlouho, Rusko si brzo uvědomilo, že ve srovnání s Čínou začíná hrát druhořadou roli, a proto se od svazku s Čínou v rámci ŠOS začalo odpoutávat. A tak se s blížícím se rokem 2035 začala rodit tripolarita.

Závěr

Ze stručného přehledu a z přiložené literatury je patrné, že ve světové bezpečnosti na počátku nového tisíciletí po 11. září 2001 sehrála rozhodující roli americká bezpečnostní preemptivní strategie. Nyní zároveň dochází k začátku střetu dvou koncepcí kapitalismu – demokratického založeného na neoliberalismu a autoritářského se státními zásahy do ekonomiky, [7] který je charakteristický v prvním případě především pro západní společenství a v druhém zvláště pro Čínu a Rusko, jakkoli v mnohém odlišně, ne však pro Indii. Jejich ekonomický úspěch však může být pro svět spíš jistou příležitostí než hrozbou, a to zvláště za předpokladu postupného zlepšování stavu lidských práv a svobod. Může to vést k oslabení americké hegemonie a posílení světového multipolarismu.

Důsledky uvedených tří scénářů jsou tyto:

- Vytvoří se multipolárnější velmocenské uspořádání s vyrovnanější dominancí Spojených států, Číny, Ruska, zčásti Evropské unie a se silným postavením regionálních mocností (Indie, Japonska, Indonésie, Íránu, Nigérie, Jihoafrické unie, Egypta, Brazílie a Mexika, event. dalších).
- O supervelmocenské postavení po oslabení Ruska vnitřními mocenskými a etnickými problémy budou Spojené státy soutěžit především s Čínou.
- Rusko bude vmanipulováno do situace, kdy se bude cítit ohroženo, a pokusí se s Čínou a dalšími zeměmi v rámci Šanghajske organizace spolupráce vytvořit novou vojenskou alianci, což může vést k nové bipolaritě – v pozitivním případě s vyrovnaným poměrem sil a ochotou ke spolupráci, v horším ke studené válce. (Tento scénář se zdá vzhledem k rusko-čínským historickým konfliktním limitům nereálný, ale kdo na přelomu 20. a 30. let minulého století a i po nástupu Hitlera v roce 1933 věřil, že rychle dojde ke spojení Sovětského svazu, Spojených států, Velké Británie a Francie, když západní velmoci SSSR považoval za imperialistické, protože se zúčastnily intervence proti ruské revoluci?)

Bude-li se napětí mezi západním společenstvím a Ruskem stupňovat a Rusko k tomu bude konfrontačně přispívat, může v krajním případě dojít ke třetímu scénáři. Zatím Čína po rusko-gruzinském konfliktu z obav před vlastními etnickými problémy příliš Rusku na ruku nešla. Ani

USA a Západu se z nejrůznějších důvodů, nejen z často zdůrazňované energetické závislosti, Rusko vážněji do postavení ohrožené země nepodařilo dostat.

Nová bipolarita může být pro některé kruhy lákavá. Spojené státy by částečně odbřemnila od povinnosti odpovídat z vlastní vůle a vlastních zájmů za světovou bezpečnost a Rusku by vrátila prestiž, o kterou od doby svého vzniku pro svou velikost usiluje. Nesměla by přerůst v závody ve zbrojení, z jejich zápolení by těžila Čína a Evropské unie i další regionální mocnosti, zvláště Indie. Je zjevné, že ve všech scénářích má Čína i Indie své místo a roli. Pokud jde o Čínu, je v jednom scénáři spolu se Spojenými státy hlavním světovým aktérem.

*Práce vznikla v rámci výzkumného úkolu MSM 0021620841
– Rozvoj české společnosti v Evropské unii: rizika a výzvy.*

Poznámky a odkazy:

- [1] *Velký sociologický slovník*. Univerzita Karlova, Praha: nakladatelství Karolinum, 1966.
- [2] *Evropa 2010*. Útvar perspektivních studií při Evropské komisi v roce 1999.
- [3] *Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2001.
- [4] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Česká republika mezi mlýnskými kameny. *Vojenské rozhledy*, ročník 12 (44), 2/2003, s. 3-13.
- [5] BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), 2/2005, s. 127-138; BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války, s. 10-20. In *The World 2050 – Svět 2050*. Praha: nakladatelství Sdělovací technika, 2005.
- [6] RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 1. část. *Vojenské rozhledy* 1/2006, ročník 15 (47), s. 121-138; RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 2. část. *Vojenské rozhledy* 2/2006, ročník 15 (47), s. 120-128; RAŠEK, A. a kol. *Bezpečnostní prognózy a realita*. Pražské sociálně vědní studie. Prague Social Science Studies, 2006, Veřejná politika a prognostika PPF-012. Fakulta sociálních věd UK. Z empirických podkladů Martina Bohmana, Libora Franka, Jaroslava Furmánka, Františka Knoblocha, Jiřího Krobatha, Vladimíra Krulíka, Petra Paduchy, Jiřího Síly, Jana Stejskala, Libora Stejskala, Stanislava Ševčíka a Stanislava Thurnvalda.
- [7] ROBEJŠEK, P. Přezijí demokracie své vítězství? *MF DNES*, Příloha Kavárna 6. 9. 2001, s. D7.

Literatura:

- BALABÁN, M. Rusko: Vojenská reforma s otazníky. *Trend* č. 2/2000.
- BALABÁN, M. Nová ruská vojenská doktrína a její mezinárodněpolitický a regionální kontext. *Mezinárodní politika*, ročník 28, číslo 9 (2004), s. 25-28.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Česká republika mezi mlýnskými kameny. *Vojenské rozhledy*, ročník 12 (44), 2/2003, s. 3-13.
- BALABÁN, M. Milníky ruské bezpečnostní politiky v roce 2002 a její perspektivy. *Mezinárodní politika* č. 2/2003.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války. *Vojenské rozhledy*, ročník 14 (46), číslo 2/2005, s. 127-138.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Padesátiletí čtvrté světové války, s. 10-20. In *The World 2050 – Svět 2050*. Praha: nakladatelství Sdělovací technika, 2005.
- BALABÁN, M., RAŠEK, A. Divoké karty v budoucím vývoji světové bezpečnosti: Trendy do roku 2040. *Vojenské rozhledy* 2/2008, s. 3-17.
- BECK, U. *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004, 431 stran
- CLARKE, M. French and British Security Mirror Images in Globalized World. *International Affairs* 76, 4 (2000) 725-739.
- DONNELLY, T. (2004) *Force Size and Strategy*. American Enterprise for Public Policy Research, http://www.aei.org/docLib/20040823_NS0Sept2004graphics.pdf.
- EBERHART, D. *CIA warns Russia, China, Iran*. NewsMax.com (<http://www.inosmi.ru/abstract/168948.html>).

- EHLERS, K. (2005) Russland wird ein eurasischer integrationsknoten, *Eurasisches magazin*, <http://www.eurasischesmagazin.de/artikel/?artikelID=20050605>.
- FÜRST, R. Čína zahraničních investorů ráj. *Mezinárodní politika*, ročník 29, číslo 5 (2005), s. 10-12.
- GLENN, C. J., GORDON, J. T. *State of the Future*, American Council for The United Nations University, 2002.
- GOMPERT, C. D., GODEMENT, F., MEDEIROS, S. E., MULVENON, C. J. (2005) *China on the Move*. A Franco-American Analysis of Emerging Chinese Strategic Policies and Their Consequences for Transatlantic Relations. National Defence Research Institute, http://www.rand.org/pubs/conf_proceedings/2005/RAND_CF199.pdf.
- KARÁSEK, T. Budoucnost transatlantických bezpečnostních vztahů čtyři scénáře. *Mezinárodní vztahy*, ročník 39, číslo 2 (2004), s. 20-35.
- KISSINGER, A. H. USA se musejí vyhnout konfliktu s Čínou. *Lidové noviny*, 17. 6. 2005.
- KOKOŠIN, A. Vojenno-strategičeskij vektor dlja Rossiji v 2003, *Nězavisimaje vojennoje obozrenije*, 17. 1. 2003.
- Mc GREGOR R., Yeh, A., KREIMEIER, N. (2005) Chinas President buhlt in Ruuslandum Oellieferungen, *Financial Times Deutschland* 1. 7. 2005.
- NASTOUPIL, R. K nové Strategické koncepci Aliance. *Vojenské rozhledy* 3/1999.
- RAŠEK, A. Předvídání bezpečnostní budoucnosti. Sborník konference AFCEA *Bezpečná Evropa*. Praha: duben 2004, str. 9.
- RAŠEK, A. Lokální války 1996 a ohniska napětí 2008. *Vojenské rozhledy* 2/2008, s. 189-195.
- RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 1. část. *Vojenské rozhledy* 1/2006, ročník 15 (47), s. 121-138.
- RAŠEK, A. a kol. Bezpečnost v roce 2020 s výhledem do roku 2050. (Souhrn názorů skupiny členů bezpečnostní komunity). 2. část. *Vojenské rozhledy* 2/2006., ročník 15 (47), s. 120-128.
- RAŠEK, A. a kol. *Bezpečnostní prognózy a realita*. Pražské sociálně vědní studie. Prague Social Science Studies, 2006, Veřejná politika a prognostika PPF-012. Fakulta sociálních věd UK.
- YANG, F. (ed.) *Contemporary China and Its Foreign Policy*. Beijing Word Affairs Press, 2002, 427 stran.
- Evropa 2010*. Útvar perspektivních studií při Evropské komisi v roce 1999.
- Global Trends 2015 A Dialogue About the Future With Nongovernment Experts* (http://www.cia.gov/cia/publications/global_trends2015/index.html).
- Průvodce krajinou priorit pro českou republiku*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2002.
- Putování českou budoucností*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2003.
- Vize rozvoje České republiky do roku 2015*. Centrum pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, Praha: Gutenberg, 2001.

Během posledních let se totiž svět kolem nás zásadně proměnil. Rusko upevnilo své postavení a vede asertivní zahraniční politiku, s růstem Číny, Indie a dalších, dosud méně rozvinutých států relativně klesá vliv Západu na světové dění. Postupně se přehodnocuje pohled na to, jak definujeme bezpečnost, co ji ohrožuje a co jsou legitimní nástroje k jejímu zajišťování. Navíc se proměňuje role obou organizací, do nichž jsme vstoupili. Evropská unie se stále více profiluje jako politický aktér, od roku 2003 už provedla více než 20 vojenských, policejních nebo administrativních zahraničních misí a lisabonskou smlouvou (pokud vstoupí v platnost) dále posílí jednotnou prezentaci na globální úrovni. Severoatlantická aliance přehodnocuje své úkoly, přizpůsobuje se novým hrozbám a mění se z vojenské instituce na instituci obecně bezpečnostní. Obě organizace navíc pracují na strategických výhledech do budoucna – v EU byl poslední takový dokument schválen na prosincovém summitu, NATO oficiálně zahájilo práci na novém strategickém konceptu minulý měsíc.

V tomto kontextu by měla Česká republika aktivně vystupovat v obou organizacích a ovlivňovat jejich vývoj.

Tomáš Weiss

Jaké vlastně jsou zahraničně-politické zájmy České republiky?

http://www.natoaktual.cz/jake-vlastne-jsou-zahranicne-politicke-zajmy-ceske-republiky-pur-/na_analyzy.asp?c=A090511_095911_na_analyzy_m02 (11. 05. 2009)